

Милован Ђилас

ИЗГУБЉЕНЕ БИТКЕ

Штефици
за љубав, за трпљење, за постојаност

Први део

ТАМНИЦЕ И ПЕЋИНЕ

С КОЛЕНА НА КОЛЕНО

Злу се надао. Злу се једино и могао надати Анто Радак, кнез радачки. И то не оном свакодневном, на које је био обикао у односима с турским властима и беговима: да тутка мито и доноси дарове, да ласка и увија се, а прима псовке, претње и презирања. Него злу изузетном, оном што се обрушује као пошаст и смрт и прелама, сатире живот људски.

Истина, турске власти нису сада олако затварале и мучиле – избегавале су да баркају у осињак, у чифчије и народ српски, запете и спремне да се баце у замршени, све неизгладивији црногорско-турски гранични спор.

Јер је и у најзабитију колибу допрло било да су велике силе лани, 1878. године, у Берлину, одлучиле да Црној Гори, признатој за независну државу, припадну Плав и Гусиње. На то се обавезала и султанова Порта. Али плавски и гусињски бегови – њихов вођа Али-бег гусињски – потајно подржавани од валије у Скадру и од достојанственика албанског порекла у Истанбулу, нису били вољни да то решење прихвате. Причало се нашироко да је Али-бег рекао, кад је чуо за приволу Истанбулу на берлинско решење: Нек султан крчми од чега је он купац и што је он на сабљи добио. Око наших њива и ливада крвимо се ја и Миљан Вуков тридесетак и кусур година, а с Црногорцима педесетак, па што на нож однесу – нек им је халал и пред Богом и пред људима. – Спор се тај замрсивао и запетљавао и због тога што представници великих сила нису могли приступити

разграничењу. Обе стране су, међутим, настојале да се избегну заостравања и сукоби: Цетиње у нади да ће велике силе присилити Истанбул да натера пркосне и узјогуњене Плављане и Гусињане на послушност, а Истанбул с рачуном да ће, позивајући се на противљење месног муслиманског становништва, одгодити, па и забашурити, предају Плава и Гусиња.

Неодређеност и колебање прилика, а поготову настојања влада да се избегну сукоби, суствезали су месне власти и бегове од наглости, а чифчијама давали маха. Но Анто је знао да је то привремено и привидно: не може бити – никад није ни било да се власт и богатство без крви испуштају из руку, чак и кад су исте вере с онима којима господују. А поготову је такво што немогућно око Таре и Лима. Већ педесет година ту је мир само предах у поклању и паљењу, а баш у овим данима, у овим сатима прелама се којој вери и племену ће припасти равни око Плавског језера и испаше на планинама око њега. Бегови и братства муслиманска, језни на дуга крвављења и изгубљене земље, само се чине невешти, као што су се и братства православна и чифчије притајили у замамној нади на још једну, на потоњу буну.

И мада у Плаву није било, нити је у овом и без ратовања ратном месту и времену праве власти и редовног суда могло да буде – власт су, надбивши друга братства, делили, и даље се међу собом спорећи, бегови Рецепагићи и Шабанагићи и њихови послушници. Па тако, будући да је свака власт господарење људима, што ће рећи да је и од Бога, Анто Радак, иако Србин и православац од памтивека, није био мирне савести кад су га уочи Петровадне, домамивши га на договор око данка и кулука, без икаквог пропитивања, затворили у Кулу наспрам стародревне Шилкаче, која се мрко и стравно изнела над градићем и околином. Почео је, такорећи са режањем кључа у тешком катанцу и брундањем мандала у зиду, да испитује себе и учвршћује се у мукама из слутњи и казивања. И мада још није био окован и везан, нити га је ико прстом такао или што упитао, он је – огледнув се по тескобној, засвоћеној ћелији, чији зидови су се